

Муниципальное бюджетное общеобразовательное учреждение
средняя общеобразовательная школа с.Арыг-Бажы
муниципального района «Улуг-Хемский кожуун» Республики Тыва

«Рассмотрено»
на заседании ШУМО
протокол № 1
от «29» августа 2023 г.
Руководитель ШУМО
В.В.Сендажы /Сендажы Р.В./

«Согласовано»
с заместителем директора
по УВР
В.В.Дамба Дамба В.В./
«29» августа 2023 г.

«Утверждено»
директор
И.Д.Кыргыс /Кыргыс И.Д./
Приказ № 4/11
от «29» августа 2023 г.

РАБОЧАЯ ПРОГРАММА
по учебному предмету «Литературное чтение на родном языке»

Ступень обучения: начальное общее образование – 4 класс

Уровень общего образования: базовый

Срок реализации: 2023-2024 учебный год

Количество часов: в год - 34 часа, в неделю – 1 час

Программа разработана на основе примерной программы учебного курса
«Литературное чтение» для 2-4 классов школ с родным (тувинским) языком обучения Л.С.
Кара-оол. – Кызыл: ИРНИШ, 2016.

Составитель: учитель начальных классов,
Сендажы Р.В.

с.Арыг-Бажы - 2023 г.

1. ТАЙЫЛБЫР БИЖИК

«Литературлуг номчулга» деп эртемнің чижек программазын тыва эге школаның 2-4 класстарына ук эртемни өөредип тура, ажыглаары-биле тургускан. 4-ку класстын литературлуг номчулга эртеминге тургускан календарьлыг планын Тыва Республиканын ниити болгаш профессионал ооредилге яамызынын чанында национал школа хогжудер институттун бадылааны-биле, Л.С.Кара-оолдун 2-4 класстарга тургусканы эге школанын номчулга программасынга (Кызыл-2011 чыл) даянып тургустунган.

2. ООРЕДИЛГЕ ЭРТЕМИНИН ХЕВИРЛЕТТИНЕРИНИН ТУННЕЛДЕРИ

Мозу-шынарында, аажы-чанында бот-тускайлан хевирлеттинген турар билиглери:

-Торээн дылывыс харылзажырынын база мээ–медереливистин шынарын коргузериин кол чепсээ;

- Торээн дыл национал культуравыстын кол болуушкуну;

-Сагыш-сеткилди, бодалдарны илередиринге дылдын бай-байлаан, уран-чечен аргаларын чоптук ажыглап билири.;

- Торээн дылын улаштыр оорениринге сонуггалын оттуары;

- Аас болгаш бижимел чугаага дылдын уран-чечен аргаларын чедимчелиг ажыглап билири.

-Торээн дылын сайзырадырынга. Ону кадагалап арттыраарынга оореникчинин бот кижилгеи;

- Аас чугаага дылдын уран-чечен аргаларын эстетиктиг талазынче угландыраары.

4-ку класстын оореникчилеринин бот-тускайлан хевирлеттинген турар ужурулгу мозу -шынары:

- долгандыр турар бойдуска хумагалыг, камныг, ынак болуру;

- езу-чурумга чагырткан, ужу-дурумну сагып билир кижизиг мозу – шынарлыг бооп хевирлеттинген турар;

4-ку класстын оореникчилеринин билиинин предметтиг хевирлеттинген турары:

-Ыткыр, сымыранып, иштинде созуглелди бодунун билип алыр шаа-биле дурген номчууру.

-Созуглелдин хевирлерин литературлуг негелделерге дууштур (шын адалга, бижик демдектерин, логиктиг ударениени сагып) номчууру.

-Созуглелдин адынга болгаш бердинген чуруктарынга даянып, оон утказын баш удур даап бодаары.

-Номчаан чуулунун кол состеринге даянып , утказын бодунун созу-биле дамчыдып билири.

-Болуушкуннарнын болуп турар аайы-биле дес-дараалашкаан сагып чугаалаары.

-Созуглелди кезектерге утказынын аайы-биле чарып, башкынын дузазы-биле бодун болгаш нарын план тургузуп, кезек бурузунге база будун созуглелге хамаарышкан айтырыгларны тургузуп билири.

- Номчаан чуулун долuzu-биле, кысказы-биле, шилилгелиг, диалогтарны медээ домактары-биле солуп, чувелернин овур-хевирин деннеп, чугаалап билири.

-Номчуур номунун титулдуг арынын, аннотациязын, эге база туннел созунге даяныры.

-Херэглээн номун алфавиттиг каталогтан тып, библиотекада бар номнарны ажыглап ооренири.

-Справочниктер, энциклопедиялар, уругларга хамаарышкан журналдарны ажыглап билири база кыска аннотацияларны сумелээн номнарга тургузары.

- Номчаан материалында кол маадырларнын мозу-шынарларын кижинин алдынар ужурлуг дурумнери-биле деннээри.

4-ку класстын оореникчилеринин предметтиг хевирлеттинген турар үжүрлүг билиглери:

-Номчаан чуулунге хамаарыштыр бодунун бодалдарын илередип билири, ону аас болгаш бижимел-биле дамчыдып билири.

-Созуглелдин эстетиктиг болгаш мозу-шынарга хамаарыштыр унелиг талаларын бодунун билип турар аайы-биле илередип билири.

Чугаа чорудулгазы болгаш медээлер-биле ажил (метапредметтиг).

4-ку класстын оореникчилеринин чугаа чорудулгазынын болгаш медээлер-биле ажылдаарынын (метапредметтиг) хевирлеттинген турары:

- утка болгаш дыл-домаанын талазы-биле чедингир созуглелди ун доктаашкыны, интонация болгаш номчулганын дургенин барымдаалап шын, медреселдиг, аянныг номчууру;

- таныш эвес созуглелди номчуурунун дургени 1 минутада 75-80 хире сос;

- чогаалдын адынга болгаш анаа хамаарыштыр чураан чуруктарга даянып алгаш, чогаалдын кол утказын тодарадып билири;

-чогаалдын темазынга, кол утказынга, идеязынга хамаарышкан монологтарны (узундулерни, абзацтарны) дынналдыр номчууру, доктаадып алыры;

а) Хүн бүрүдө кылыр ажылдар (регулятивтиг).

Оореникчилерге хевирлеттинген турары:

- ооренип турар эртемнин тема, болук аайы-биле кол сорулгаларын, утказын угаап билири;

- башкынын удуртулгазы-биле бердинген даалгаларны кууседип ооренири;

-бот хыналданы, удур-дедир хыналданы болгаш бодунун, эштериниң ажылын унелеп билиринге ооренири;

- бодунун кылыр ужурлуг ажылын планнап билири; салып алган сорулгаларын езугаар ажылын кылып билири;

Оореникчилерге хевирлеттинери:

- башкы-биле демниг ажылдажышкын уезинде чечен чогаалды ооренип шингээди алырда чаа-чаа сорулгаларны салып билири;

- кылып турар ажылдарын ажыл уезинде болгаш ажыл соонда шын азы шын эвес кылып турарын боду сайгарып, шинчилеп билири;

- номчулга талазы-биле бодунун ажылын планнап билири.

б) 4-ку класстын оореникчилеринин эртемге сонуггалын ханылыдыры-биле чоруттунган ажылдарнын туннелинде (познавательный)

Оореникчилерге хевирлеттинген турары:

- ооредилге даалгаларын кууседип турар уеде херек ужурлуг медээлерни немелде номнар, статьялар болгаш энциклопедиялардан тып билири;

-бодунун назы-харынга дууштур янзы-буру словарьларга, справочниктерга даянып билири;

-дылдын негелдерин кууседирде янзы-буру схемаларны, модельдерни, символ-демдектерни ажыглап билири ;

-белен таблицаларны, схемаларны, созуглелдерни немээри;

Оореникчилерге хевирлеттинери:

- Библиотека болгаш Интернет дузазы-биле херек билиглерни тып, ажыглап билири;

- аас болгаш бижимел чугааны шын болгаш медреселдиг-биле тургузуп билири;

- болуушкуннарны логиктиг (бодамчалыг) сайгарылгага даянып дамчыдып билири;

- алган медээлерни сайгарып, критикалап билири;

в) 4-ку класстын оореникчилеринин бот-боттарынын аразында харылзажырынга хамаарыштыр хевирлеттинген турар билиглери (коммуникативтиг):

- аас чугаага диалогту ажыглап билири;

- ангы-ангы бодалдарны ооренип, сайгарып билири болгаш чангыс аай туннелге келиринге ооредири;

- бот туружун болгаш бодалын быжыглап чанчыгары;

- билдинмес чуулдеринге айтырыгларны салып билири;

- коммуникативтиг сорулгаларны шийтпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

- болукке ажылдап ооренири; бодунун бодалындан ангыда эжинин узел-бодалын база дыннап, унелеп билири;

- туннел ундурерде бодунун бодалын тайылбырлап билири болгаш эш-ооруннун узел-бодалы- биле деннештирип билири;

Оореникчилернин харылзажырынга хамаарыштыр билиглеринин хевирлеттинери:

- коммуникативтиг сорулгаларны дыннакчыга тода, дорт, дес-дараалашкаа-биле медээни, билигни чедирери;

-удур-дедир хыналда уезинде бот-боттарынга дузаны уезинде чедирип билири болгаш коммуникативтиг сорулгаларны шийтпирлээринге дылдын аргаларын чедимчелиг ажыглаары;

- болук-биле ажыл уезинде чогуур айтырыгларны салып билири.

«Номчулга болгаш чугаа сайзырадылгазы» деп болук

Планнынган туннел:

- ангы-ангы созуглелдерни ыткыр дынзыг аянынг номчулга, иштинде номчулга болгаш дыннап турар уеде уткаларын шын медреселдиг билип алыры; оларнын онзагай шынарларын (уран-чечен, эртем-популярлыг, тайылбырнын), созуглелдернин кол уткаларын болгаш кол маадырларын; утка аайы-биле айтырыгларга харыылап билири; болуушкуннарнын чурумун тодарадып билири; номчаан азы дыннаан ооредиглиг, эртем - популярлыг болгаш уран-чечен созуглелдерге айтырыгларны салып билири.

3. ПРОГРАММАНЫН ДОПЧУЛАЛЫ

Тыва дылын, тыва чонун, Тыва черин – ожууннун уш ыдык дажы – 1ш
Кижинин дылы, чону, чуртунга ынак, ону камгалаарынын дугайы. Тыва дыл. Тыва бижик. Эртемнин кижилери. Эртинелиг бурун Тыва, ол уенин ажыл-ижи, чону, амыдыралы

Чылдын уелери. Тодуг-догаа кузум - 2ш

Чылдын уелери деп чул? Чылдын уелеринин аайы-биле бойдуста оскерлишкиннер, болуушкуннар, дириг амытаннарнын болгаш унштернин амыдыралы, кижилернин ажыл-ижи. Чылдын уелеринин тус – тузунда онзагай ылгавыр демдектери. Чылдын ангы-ангы уелеринде бойдустун чурумалынга оореникчилернин хамаарылгазы, бодалдары. Чечен чогаалдын уран-чечен аргаларынын дузазы-биле бойдустун чурумалын тода бижип коргузери. Куштар-бистин оннуктеривис. Чанар болгаш кыштаар куштар. Чылдын уелеринге болгаш бойдустун болуушкуннарынга хамаарышкан тыва чоннун ужурлары болгаш сагылгалары.

Школа, сагылга-чурум - 4ш

(Ооренип оорен. Эштигде хоглуг, эптигде куштуг. Багын чугаалаарга бачыды арлыр)

Школанын ниити ажыл-херектери, уругларнын анаа киржилгези. Уругларнын хой ниитичи амыдыралы, куш-ажылы, ооредилгези, оюннары. Кижилер болгаш ном. Библиотека. Сагылга-чурумнун культуразы болгаш кижинин бодун ап билири. Кудумчу, хой-ниити черлери. Школага, ог-булеге бодун ап билири. Толдеринге хамаарылгазы. Торелдерин хундулеп адаарынын ужурлары. Чоок торел улус аразында харылзаа. Авазы болгаш ачазы. Ада-огбеннин хундулел ёзулалдарын сагыыры.

Кижилер, бойдус, экология, кадыкшыл - 7ш

(Бистин бичии оннуктеривис. Бойдустун чажыттары. Бойдуска хумагалыг болуулу!

Хоктуг ужуралдар, солун болуушкуннар)

Хоойлу болгаш бойдус. Бойдус камгалалы. Кызыл дептер. Кизжинин бойдуска хамаарылгазы. Экологтук культура. Тывада тускай камгалалдыг девискээрлер (заповедниктер), «Убса-Нур ыйгылаажы болгаш «Азас». Дириг амытаннарга, ыяш-дашка, унуштерге хамаарыштыр тыва кижилернин шаг шаандан бээр сагып келген улусчу ужурлары. Кижилер – бойдустун толугу.

Чылдын уелери. Аккыр харлыг кыжым - 2ш

Чылдын уелери деп чул? Чылдын уелеринин аайы-биле бойдуста оскерлишкиннер, болуушкуннар, дириг амытаннарнын болгаш унштернин амыдыралы, кижилернин ажыл-ижи. Чылдын уелеринин тус – тузунда онзагай ылгавыр демдектери. Чылдын ангы-ангы уелеринде бойдустун чурумалынга оореникчилернин хамаарылгазы, бодалдары. Чечен чогаалдын уран-чечен аргаларынын дузазы-биле бойдустун чурумалын тода бижип коргузери. Куштар-бистин оннуктеривис. Чанар болгаш кыштаар куштар. Чылдын уелеринге болгаш бойдустун болуушкуннарынга хамаарышкан тыва чоннун ужурлары болгаш сагылгалары.

Улустун аас-чогаалы, оон биче хевирлери - 7 ш

(Авторлуг тоолдар. Улустун аас чогаалы. Тоолдар. Тоогу болгаш тоолчургу чугаалар. Ойнаксанчыг оюннарым. Оске чоннарнын аас чогаалы. Чонум чаагай ёзучанчылдары)

Тыва улустун аас-чогаалы: тоолдар, тывызыктар, улугер домактар, дурген-чугаалар, кожамыктар. Оске национал улустун аас чогаалы. Аас чогаалынга ундезилээн авторлуг тоолдар. Улусчу ужурлар. Ыдыктыг созуглелдер болгаш чаагай кузээшкиннер – дариналар. Чоон чук улусунун календары. (Тыва календарь). Сес соодал. Сес соодалдын хуннери. Чеди-Хаан – Долаан бурган. Айнын 30 хонуу, оларнын туружу, шынары.

Чылдын уелери. Хоглуг чазым - 1ш

Чылдын уелери деп чул? Чылдын уелеринин аайы-биле бойдуста оскерлишкиннер, болуушкуннар, дириг амытаннарнын болгаш унштернин амыдыралы, кижилернин ажыл-ижи. Чылдын уелернинин тус – тузунда онзагай ылгавыр демдектери. Чылдын ангы-ангы уелеринде бойдустун чурумалынга оореникчилернин хамаарылгазы, бодалдары. Чечен чогаалдын уран-чечен аргаларынын дузазы-биле бойдустун чурумалын тода бижип коргузери. Куштар-бистин оннуктеривис. Чанар болгаш кыштаар куштар. Чылдын уелеринге болгаш бойдустун болуушкуннарынга хамаарышкан тыва чоннун ужурлары болгаш сагылгалары.

Амыдырал болгаш куш-ажыл - 3ш

(Эки кылган ажыл, элечитпес алдар. Кижилер болуру чажындан)

Кижинин амыдыралынга куш-ажылдын ужур-дузазы. Куш-ажыл болгаш торээн чурт. Куш-ажылдын кижилери. Оларны хундулээри.

Уругларнын шыдапкы дег куш-ажылы. Ону кузелдии-биле кылыксаары болгаш анаа чуткулдуг болуру. Куш-ажыл амыдыралдын ундезини.

Чылдын уелери. Ажыл-ишчи чайым - 1ш

Чылдын уелери деп чул? Чылдын уелеринин аайы-биле бойдуста оскерлишкиннер, болуушкуннар, дириг амытаннарнын болгаш унштернин амыдыралы, кижилернин ажыл-ижи. Чылдын уелернинин тус – тузунда онзагай ылгавыр демдектери. Чылдын ангы-ангы уелеринде бойдустун чурумалынга оореникчилернин хамаарылгазы, бодалдары. Чечен чогаалдын уран-чечен аргаларынын дузазы-биле бойдустун чурумалын тода бижип коргузери. Куштар-бистин оннуктеривис. Чанар болгаш кыштаар куштар. Чылдын уелеринге болгаш бойдустун болуушкуннарынга хамаарышкан тыва чоннун ужурлары болгаш сагылгалары.

Байырлалдар болгаш тураскаалдыг хуннер - 4ш

Февраль 23- Эрнин эреси - 2ш

Март 8 – Улус аразындан ие караа чымчак - 1ш

Май 9 – Тывамнын тоогузунден солун арыннар - 1ш

Проектилер – 2 ш

4. ЛИТЕРАТУРЛУГ НОМЧУЛГАНЫН КАЛЕНДАРЬ-ТЕМАТИКТИГ ПЛАННААШКЫНЫ

№ п/п	Кичээлдин темазы	Шагы	Эрттирер уези			
			план	факт		
Тыва дылын, тыва чоннун, Тыва черин – ожууннун үш ыдык дажы						
1	В.Саарымбуу шүлүк «Төрээн Тывам кижилери» Ч.Куулар шүлүк «Эртинелиг бурун Тывам»	1	08.09			
Чылдын үелери. Тодуг-догаа алдын күзүм						
2	Х.Ойдан-оол «Баштайгы сегиржип алыышкын» («Оттуг-Мыйыстан» чечен-чугаа)	1	15.09			
3	А.С.Пушкин. шүлүк «Күс» (С.Самба-Людуп очулдурган))	1	22.09			
Улустун аас чогаалының биче хевирлери						
4	Тывызыктар. Үлегер домактар. Оюн үдээн чугаалар. Шимченгир оюннар. Дүрген-чугаа	1	29.09			
Өөренип өөрөн						
5	О.Сувакпит «Камналга» (чечен чугаа) Э.Кечил-оол «Үндүр имнедипкен» (чечен чугаа)	1	06.10			
Эки кылган ажыл – элеп читпес алдар						
6	С.Сарыг-оол «Дуза када бергеним» («Аңгыр-оолдун тоожузундан» эге)	1	13.10			
7	К.-Э.Кудажы «Маргылдаа» (басня)	1	20.10			
Бистиң бичии өңнүктеривис						
8	Х.Ойдан-оол «Эгерек биле Эзирек» («Оттуг-Мыйыс» деп номдан чечен чугаа)	1	27.10			
9	С.Тока «Бистиң аңчывыс» Л.Чадамба «Кушкаштар», шүлүк	1	10.11			
Бойдустун чажыттары						
10	М.Эргеп «Хөртүкке турлагжыыр» («Өдүгенде чайлаг» деп тоожудан эге)	1	17.11			
Чылдын үелери. Аккыр харлыг кыжым						
11	Л.Чадамба «Кыжын», шүлүк	1	24.11			
12	Х.Ойдан-оол «Баштайгы хар» , «Олегтин өңнүктери». («Оттуг-Мыйыс» деп номдан чечен чугаа)	1	01.12			
Багын чугаалаарга – бачыды арлыр						
13	И.Крылов. Басня «Көрүнчүк болгаш сарбашкын» (И.Медээчи очулдурган). С.Сүрүң-оол. Басня «Өрге биле күске»	1	08.12			
14	Э.Кечил-оол «Кеземче» (чечен чугаа). Л.Толстой «Сөөкчүгөш»	1	15.12			
Бойдуска хумагалыг болуулу!						
15	К.-Э.Кудажы «Чүрек иштинде ок» («Танды кежи» деп номдан чугаа)	1	22.12			
16	С.Сарыг-оол «Кизи – бойдустун төлү» (үзүндү)	1	29.12			

	Ч.Ондар «Хүн» («Олар чокта амыдырал чок» деп оорлеш шулуктерден)				
Эштигде хөглүг, эптигде күштүг					
17	С.Тока «Черликпен» («Араттың сөзү» деп чогаалдан үзүндү)	1	12.01		3 четв
Авторлуг тоолдар					
18	Ш.Суваң «Алдын-Кушкаш» (Шиижиткен тоол) К.Тюлюш «Улуургак, билииргек Дагаажык»	1	19.01		
Улустуң аас чогаалы. Тоолдар					
19	«Боралдай ашак» (Тыва улустуң тоолу) «Сыынак» (Тыва улустуң тоолу)		26.01		
20	«Алдан ала чылгылыг Алаадай-Мерген» (Тыва улустуң тоолу)		02.02		
Эрниң эреси					
21	С.Михалков «Степа акый биле Егор». (Үзүндү).	1	09.02		
22	С.Сүрүң-оол «Кызыгааржыга», шүлүк А.Арапчор «Эр кижиниң чаңгыс сөстүү», шүлүк	1	16.02		
Төөгү болгаш тоолчургу чугаалар					
23	«Мөге Союспан» (Төөгү чугаа) «Ийи кыс» (Тоолчургу чугаа) «Часкы» (Тоолчургу чугаа)	1	23.02		
Улус аразандан ие караа чымчак					
24	Е.Танова «Ава дугайында сөс». (Үзүндү) Е.Танова «Кырган-авам келди-ле!» Бистин проективис «Алдын хун дег аваларга»	1	04.03		
Чылдың үелери. Хоглуг чазым					
25	М.Пришвин «Изиг түлүк үе» К.Ондар «Ыглапкан хар», шулук.	1	11.03		
Хөктүг ужуралдар, солун болуушкуннар					
26	С.Пюрбю «Шортан мунган эзир» («Шынаппайның чугааларындан» эгениң үзүндүзү) «Бөрттүг дилги»	1	18.03		
27	М.Өлчей-оол «Тергелиг аът» («Хөөрээрниң чугааларындан» чечен чугаа)	1	25.03		3 четв.
Төөгү болгаш тоолчургу чугаалар					
28	«Мөге Союспан» (Төөгү чугаа) «Ийи кыс» (Тоолчургу чугаа) «Часкы» (Тоолчургу чугаа)	1	08.04		
Ойнаксанчыг оюннарым					
29	О.Сувакпит «Хуулгаазын кажыктарым» (Үзүндү)	1	15.04		
Кижиге болуру чажындан					
30	Б.Хөвөңмей «Адазының айбызынга» (Чечен чугаадан үзүндү) Л.Чадамба «Ивижилер оолдары», шүлүк	1	22.04		
Тывамның төөгүзүндөн солун арыннар					

31	О.Саган-оол «Кызыл Сылдыс ордени» («Кежиктиг сылдыс» деп тоожудан үзүндү)	1	29.04		
Өске чоннарның аас чогаалы					
32	«Хек» (Ненец улустуң тоолу) «Чанагаш-оол» (Хакас улустуң тоолу)	1	06.05		
Чонум чаагай ёзу-чаңчылдары					
33	М.Кенин-Лопсан «Калдаракты азырап алганым» («Калдарак» деп тоожудан эгениң үзүндүзү)	1	13.05		
Чылдың үелери. Ажыл-ишчи чайым					
34	Н.Ооржак «Адазының дузалакчылары», шүлүк К.-Э.Кудажы «Чазый хырын башка халдаар» (Чечен чугаа Бистин проективис «Мээн ынак номум»	1	20.05		

5. ЛИТЕРАТУРА

- 1.«Литературлуг номчулга» 4 класс, ниити ооредилге черлеринге ооредилге ному. Автору: Л.С.Кара-оол.
- 2.ТР-нын ооредилге, эртем болгаш аныяктар политиказынын яамызы. Национал школа хогжудер институт. Тыва дыл 1-4 класстарга Куруне стандарттары. Кызыл-2008.

Всего 10 листов
Директор школы _____ /Кыргыс И.Д./

